

STUDENT IN BEELD

Op reis naar een kwaliteits-
cultuur vanuit de dialoog

rijnijvel
CIOS Arnhem

ONDERWIJS124

Jacco “Wat motiveert jou op om naar school te komen?”

Marijn: “De groep, de klas. We kunnen het goed met elkaar vinden.”

Jacco “Wat zijn voor jou motiverende lessen? Hoe zien die eruit?”

Marijn: “Wat ik zou willen of wat ik al gezien heb?”

Jacco “Ik hoop natuurlijk dat dat lessen zijn die jij hebt gehad, maar als dat niet zo is, dan vraag ik je me mee te nemen in hoe volgens jou die lessen eruit zouden moeten zien.”

Marijn: “Wat ik fijn vind, zijn voorbeeldlessen van een docent. Dat je leert van een docent en tips krijgt uit de praktijk. Want dat kan ik toepassen in mijn eigen lessen. Of in de trainingen die ik geef of bij de stage die ik loop. Feedback achteraf op papier vind ik lastiger, want wat wordt bedoeld met ‘meer om je heen kijken, of ‘de concentratie hoog houden’? Dat weet je dan niet.”

Fragment van een gesprek tussen manager Jacco Kempenaar en student Marijn Joppen.

04 **HET
PROJECT
DAT EEN
REIS WERD**

Van hoofd
naar hart

10 **HET REIS-
VERSLAG**

Een reünie met
de reisleiders

14 **DE ROUTE-
KAART**

Een overzichtskaart
van alle beziens-
waardigheden
en vergezichten

20 **BEZIENS-
WAARDIG-
HEID 1:
STUDENT
IN BEELD**

In dialoog met studenten:
de dialoogtafels en
studentgesprekken

36 **BEZIENS-
WAARDIG-
HEID 2:
DOCENT
IN BEELD**

In dialoog met elkaar:
dug-outs en scholing
van dialoogleiders

44 **PAKLIJST**

Om te werken aan
een kwaliteitscultuur
(en voor oneindige
reizen...)

HET PROJECT DAT EEN REIS WERD

van hoofd
naar hart

Wat beweegt
onze studenten?

Waar dromen
ze van?

Wat vinden ze
belangrijk in de
lessen en op
school?

Wat verwachten
ze eigenlijk
van ons?

Waardoor
worden ze
geïnspireerd?

Hebben we onze
studenten goed
in beeld?

Het CIOS Arnhem van Rijn IJssel (hierna ‘CIOS Arnhem’) wil elke student goed onderwijs bieden. Onderwijs dat flexibel is en aansluit bij de snel veranderende maatschappij en het dynamische werkveld, maar vooral bij de behoefte van de student van nu. ‘Als we beter weten hoe we onze studenten kunnen begeleiden dan komt dat ten goede aan de kwaliteit van ons onderwijs. Wie zijn onze studenten? Wie zijn wij en vooral, wie zijn wij samen?’. Deze vragen vormen de kiem van Student in Beeld en Docent in Beeld: twee projecten die uitmonden in een meerjarig verandertraject waarbij het middel –het goede gesprek- uiteindelijk ook het doel blijkt te zijn. Of zoals een docent het treffend verwoordt: “We hebben het informele gesprek tussen studenten en docenten meer betekenis gegeven.”

Van reiziger naar trekker

Deze publicatie over Student in Beeld en Docent in Beeld laat zich lezen als een reisverslag. Een reis die in oktober 2020 begon tijdens een eerste gesprek tussen Margitte Hoogerheide en Sjoerd Bloemberg in een werkkamer en die -na een aantal tussenstations- inmiddels vorm krijgt in drie Professionele Leergemeenschappen.

Het is een bijzonder reisverslag. Waren alle betrokkenen eerst reizigers voor wie de bestemming het doel was, gaandeweg het proces veranderde de reis in een trektocht waarbij de reis zelf ook een

doel werd. De gesprekken die docenten met de studenten voerden, waren in eerste instantie gericht op het ophalen van data: output om het onderwijs te verbeteren. Maar na het voeren van de eerste gesprekken aan de dialoogtafels werd duidelijk dat de waarde van het goede gesprek een doel op zich is. Vanuit aandacht, interesse en oprechte nieuwsgierigheid ontstond een gelijkwaardig en wederkerig gesprek tussen docenten en studenten. De dialoog bleek niet langer alleen een middel voor het verzamelen van data, maar had een opzichzelfstaande betekenis. In reistermen: het verloop van de reis ontstond door de ontmoeting met medereizigers, de veranderde (weers)omstandigheden en dat wat zich aandeed in het moment. De ontmoetingen tussen docenten en studenten en docenten onderling zorgden voor het verleggen van de voorgenomen route.

Een reis maken betekent jezelf opnieuw uitvinden. CIOS Arnhem kent van oorsprong een traditionele schoolcultuur waarbij vooral het resultaat belangrijk is en er minder waardering is voor het proces. De ontwikkeling die studenten doormaken. Een docent verwoordde deze schoolcultuur van CIOS Arnhem als volgt: “Een gesprek heeft slechts drie uitkomsten: iemand wint, iemand verliest of er is gelijk spel.” De schoolcultuur lijkt hiermee sterk verbonden met de sportcultuur.

Tijdens de reis ontstond er binnen de teams een beweging van een groep docenten die het belang zag van meer procesgericht werken en de student als mens meer centraal te stellen. Mede ingegeven door de visie vanuit de organisatie om een cultuur te creëren vanuit een waarderende benadering en te werken aan een pedagogisch klimaat waar docenten en studenten in hun kracht worden gezet: CIOS Arnhem als sportvereniging waar je graag bij wilt horen.

Onderwijs124 was een van de vele medereizigers van dit reisgezelschap en begeleidde de werkgroepen Student in Beeld en Docent in Beeld om praktijkonderzoek te doen langs verschillende lijnen van activiteiten:

Student in Beeld

- **Literatuuronderzoek**
Er is literatuuronderzoek gedaan aan de hand van diverse subthema’s als doelgroepkennis, motivatietheorieën gekoppeld aan generatie Z en docentstijlen. De inzichten uit dit literatuuronderzoek komen in de vorm van leestips in dit verslag terug.
- **Studentportretten**
Wat hebben studenten nodig om hun studie met energie, plezier en succes te kunnen volgen? De studentportretten werden uitgewerkt in gelaagde verhalen waarmee ook de levens en drijfveren van de huidige generatie studenten werden benoemd. In dit reisverslag zijn drie studentportretten opgenomen, alle drie verschillend van inhoud en vorm omdat ieder gesprek uniek mocht zijn.
- **Ontmoetingsmomenten d.m.v. dialoogtafels**
We creëerden informele ontmoetingsmomenten in de vorm van dialoogtafels waarmee naast het goede gesprek ook data werd verzameld. De uitspraken van studenten en hun beleving van het onderwijs komen in de vorm van quotes terug in deze publicatie.

“Ik kom elke dag naar school. School moet je gewoon doen. Met half aanwezig zijn haal je school niet. En daarom ben ik er elke dag. Dat is dus niet omdat het de leukste opleiding is die er bestaat.”

Docent in Beeld

- **Studiedagen**
Gedurende twee studiedagen werd een impuls gegeven aan professionaliseringsvragen rondom pedagogisch handelen door middel van de dialoog. Een impressie van de studiedagen is opgenomen in dit reisverslag. Tot de dag van vandaag staat de dialoog tijdens studiedagen centraal.
- **Bijeenkomsten**
Tijdens de bijeenkomsten rondom docentprofessionalisering werd de visievorming rondom pedagogisch handelen verkend. In de dug-outs werd gewerkt aan vraaggericht werken. Enthousiasme, betrokkenheid en nieuwsgierigheid waren de ingrediënten voor rijke dialogen en mooie oneliners als “Ik deel dus ik leer” en “Kennis is meer dan regels afspreken”.
- **Scholing voor dialoogleiders**
Onderwijs124 begeleidde in drie dagdelen de scholing voor dialoogleiders. De dialoogleiders kregen handvatten aangereikt om dialoog te begeleiden voor studiedagen met gesprekstafels, professionele dialogen over clusterthema’s, alternatieve interviewvormen en student-groepsgesprekken.

En zo toonde de reis het reisgezelschap dat de dialoog van waarde is als je werkt aan een kwaliteitscultuur. De dialoog als middel om data op te halen om je onderwijs en begeleiding beter te laten aansluiten op de behoefte van je studenten. De dialoog als wederkerig middel om van elkaar te leren tijdens studiedagen en professionaliseringsdagen. Maar vooral de dialoog als basisprincipe voor een sterk pedagogisch klimaat.

Iedere student als mens steeds opnieuw zien en horen. Dat is wat beide werkgroepen in gang zetten. De reis lijkt belangrijker dan de eindbestemming. De student van nu is anders dan de student over 5 jaar. ‘Ik word ieder jaar ouder, maar de eerstejaars studenten blijven altijd 16’, aldus een docent. Je blijven verdiepen en verbinden met de studenten aan wie je lesgeeft, blijft een doorlopend proces.

Opbrengsten

Inmiddels wordt de uitwerking van de reis-tot-zo-ver al voorzichtig zichtbaar in de dagelijkse praktijk van de studenten en docenten van CIOS Arnhem:

- Tijdens scholingsmomenten/ studiedagen is er meer ruimte om vanuit verschillende perspectieven met elkaar in gesprek te zijn zonder dat dat tot polarisatie leidt.
- De visie op pedagogisch handelen verschuift langzaam van een resultaatgerichte cultuur naar een meer ontwikkelingsgerichte visie waarbij meer aandacht is voor het ontwikkelingsproces van de student.
- De op- en inrichting van drie Professionele Leergemeenschappen (PLG's Curriculum, Pedagogisch Handelen en Professionalisering) die samen zorgen dat de input van de studenten wordt vertaald naar het creëren van toekomstbestendig onderwijs.
- De duurzame implementatie van de dialoog als onderdeel van een waarderend, pedagogisch klimaat. Daarnaast is de dialoog opgenomen in de jaaragenda door het plannen van studentengesprekken en dialoogtafels.

Student in Beeld en Docent in Beeld reizen verder, veranderen van vorm, van bestemming, van gezelschap, via zijpaden en kronkelwegen, van en terug naar het hoofdpad, van bezienswaardigheid naar bezienswaardigheid, met pitstoppen en sprints, verdwaalt, verliest en ontdekt, maar zijn altijd onderweg.

Deze publicatie start met een reünie van de reisleiders om de grotere beweging van Student en Docent in Beeld te duiden. Daarna volgt een overzichtskaart van de route en lichten we Student in Beeld en Docent in Beeld toe als bezienswaardigheden waar van alles te beleven en te zien is. Door de hele publicatie zijn quotes van studenten en reisen leestips van het reisgezelschap opgenomen.

Om op tijd te zijn

Ga op tijd op reis

om het meest
en het mooist
mee te maken

leer je buik de klok
dan weet je precies
hoe laat het is

want wie voelt
hoe laat het is
gaat op tijd op reis

Erik van Os

HET REIS- VERSLAG

Een reünie
met de
reisleiders

Aan de hand van betekenisvolle momenten en de inzichten die het hen en het onderwijsteam bracht, blikken Sjoerd Bloemberg (onderwijsmanager CIOS Arnhem) en Margitte Hoogerheide (regisseur studentenondersteuning en projectleider Student in Beeld) als reisleiders samen terug op hun reis. ‘We laten de student en elkaar niet zomaar meer los.’

Het verlangen

Wanneer begint een reis? Met een idee, een sterk verlangen? Wanneer ga je echt op pad en met wie? Vormt een reisgezelschap zich op basis van datzelfde verlangen?

De reis Student in Beeld begint in oktober 2020 tijdens een informeel gesprek tussen Sjoerd Bloemberg en Margitte Hoogerheide. Bloemberg is dan drie weken aan het werk op CIOS Arnhem en verbaast zich over de resultaatgerichte manier waarop docenten naar studenten kijken en de manier waarop erover hen gesproken wordt.

Sjoerd: “De sfeer was: de speer moet 40 meter ver geworpen worden en als je dat niet haalt, dan hoor je hier niet thuis. Maakt niet uit met hoeveel meter je begon. Er werd te vaak onvoldoende gekeken naar het proces van de student.”

Margitte: “Als zorgcoördinator vroeg ik me al langer af of de studenten van nu niet een andere begeleidingsbehoefte nodig hadden dan die wij op CIOS Arnhem gewend waren te geven. Zie jij ook wat ik zie? Hoor jij ook wat ik hoor? Door het gesprek met Sjoerd voelde ik me niet langer een roepende in de woestijn.”

Dit gesprek blijkt het startsein van een reis die als eerste vorm krijgt in de werkgroep Student in Beeld.

Een groep docenten komt iedere drie weken bij elkaar om onderzoek te doen naar wie de student van nu is en het gesprek daarover te voeren. Naast de werkgroep Student in Beeld krijgen ook de werkgroepen Docent in Beeld en Curriculum in Beeld vorm.

Sjoerd: “Maar al vrij snel kwam er een soort stroperigheid in deze werkgroepen waardoor we in rondjes bleven werken. We konden niet echt vorm geven aan het ‘en nu?’. Ondertussen raakte ik in gesprek met Pieter Baay van Onderwijs124 en zo werd Onderwijs124 vanaf de zijlijn betrokken bij Student in Beeld en Docent in Beeld.”

Vanaf maart 2023 ondersteunt Onderwijs124 beide werkgroepen door onder andere het gesprek met studenten—in eerste instantie bedoeld om data te verzamelen—in de zogeheten student-gesprekken en dialoogtafels te ontwerpen.

Meer dialoog in het onderwijs

Deze studentgesprekken en dialoogtafels, gestructureerde maar informele gesprekken tussen studenten en docenten over wat hen beweegt, zorgen voor een belangrijk inzicht: het doel van het gesprek mag meer zijn dan alleen data verzamelen.

Margitte: “En wat een mooie gesprekken ontstonden er. De energie die er vrij kwam! Zowel de gesprekken tussen studenten en docenten als docenten onderling. We kregen van verschillende mensen terug: ‘wat voelen wij ons gehoord’. En natuurlijk schuurde het ook, dat mensen vroegen wat we met die gesprekken gingen doen. ‘Wat jammer, er zijn zulke mooie dingen besproken. Waar zijn de notulen?’ Maar door juist daarover het gesprek te voeren aan de koffietafel, konden we duidelijk maken dat we door die dialoog een andere werkcultuur wilden creëren met meer aandacht voor zelflerend vermogen. Voor alle werkgroepleden was dit zo’n waardevolle ervaring dat ze benoemden dat ze al hun collega’s deze gesprekken gunden”.

Natuurlijk leverden deze dialoogtafels ook aanvullende informatie op over de student van nu.

Margitte: *“Onze studenten willen als persoon gezien en gehoord worden. Het zijn doeners. De lessen moeten leuk zijn, vrijheid is fijn, maar wel binnen gegeven kaders. ‘Neem me mee, sta me bij’, zo zou je hun begeleidingsbehoefte kunnen omschrijven”.*

Sjoerd: *“De mens achter de student werd door deze gesprekken zichtbaar, maar ook de mens achter de docent. Want naast Student in Beeld ging het ook over ons: over wat docenten beweegt. Het was mooi te zien hoe beide werkgroepen Student in Beeld en Docent in Beeld elkaar spiegelde. Net als de studenten, gaven ook docenten aan na de eerste Docent in Beeld middag: ‘Ik voel mij gehoord’. Wij kunnen niet zonder studenten, maar studenten kunnen ook niet zonder ons.”*

Sjoerd: *“Mijn dialoogtafelgesprek was echt bijzonder. De student kwam ‘gesloten’ binnen: jas aan, pet op. Zo van ‘als het me niet bevalt, dan ben ik meteen weer weg’. Maar na vijf minuten ging de jas uit, zijn pet af en vertelde hij honderduit. Ik genoot van zijn openheid en hij van mijn vragen. We hadden het beiden naar onze zin.”*

“Ik ben trots op CIOS Arnhem dat ik met mijn beperking hier kan sporten, gewoon mee kan doen, mee kan draaien met de lessen en zo, dat daarmee rekening wordt gehouden.”

Drie Professionele Leergemeenschappen

De werkgroep Student in Beeld is inmiddels een PLG geworden, een professionele leergemeenschap die uitwisselt met de PLG Professionalisering (voorheen werkgroep Docent in Beeld) en de PLG Curriculum. En daarmee duurt de reis voort zonder dat het haar eindbestemming heeft bereikt. En dat hoeft ook niet. De spreekwoordelijke stip op de horizon wordt niet gezet. Want die stip is èn nog niet gedefinieerd, èn blijft altijd in beweging.

Margitte: *“Uiteindelijk zijn we bezig met onderwijsvernieuwing vanuit een unaniem gedeelde onderwijsvisie. Of dat flexibel onderwijs wordt, hybride, modulair, passend of een mix: alles ligt open. We zijn op weg. Het gesprek, het werken vanuit de dialoog, laten we in alle scholingsmomenten terugkomen. Het is niet langer alleen een middel voor het verzamelen van informatie, maar het is ook een doel. Dat is de grootste winst van Student in Beeld.”*

Sjoerd: *“Onze werving naar nieuwe docenten van de afgelopen drie jaar is echt veranderd doordat het pedagogisch handelen van de docent prioriteit heeft gekregen. En dat werkt echt door in ons onderwijs. Veel docenten zijn blij met de cultuurverandering van resultaat- naar procesgericht onderwijs en hoe we nu onze studenten benaderen.”*

Reisinzichten van experts

Vertellen hoe de reis verliep is prettig voor iedereen die nog op pad wil. Toch is het als reisgezelschap ook belangrijk om af en toe stil te staan bij de stappen die zijn gezet en de inzichten die zijn opgedaan. Tijdens deze reisreünie kiezen Sjoerd en Margitte allebei een foto die voor hen het meest waardevolle inzicht representeert dat zij tijdens hun reis hebben opgedaan. Welke waardevolle inzichten hebben zij voor hun medereizigers van nu en toekomstige reizigers?

[Reisinzichten]

Samen doen

Naam: Margitte Hoogerheide
Werkt: sinds 2008 bij CIOS Arnhem als regisseur studentondersteuning en projectleider Student in Beeld. Daarnaast voorzitter van de werkgroep professionalisering.

Vanuit de ‘harde’ CIOS Arnhem cultuur ontstaat het besef om af en toe door de knieën te gaan en ons te verplaatsen in de belevingswereld van onze student. Om te zien wie ze zijn en om vanuit deze kennis aan te sluiten bij hun behoeftes. We doen het samen.

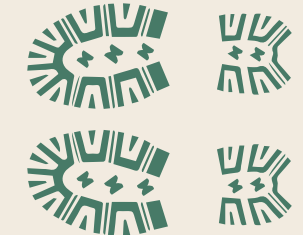

Margitte: *“Het is zo belangrijk dat studenten zich gehoord en gezien voelen. Dat wij als hun begeleiders weten wie de mens achter de student is.”*

Samen sterk

Naam: Sjoerd Bloemberg
Werkt: sinds 2020 bij Rijn IJssel als manager CIOS Arnhem.

CIOS Arnhem werkt samen, maar hoe doen we dat? Met durf en kracht, maar met oog voor de mens achter de student. We laten de student en elkaar niet zomaar los. Iedereen mag erbij horen, mag er zijn.

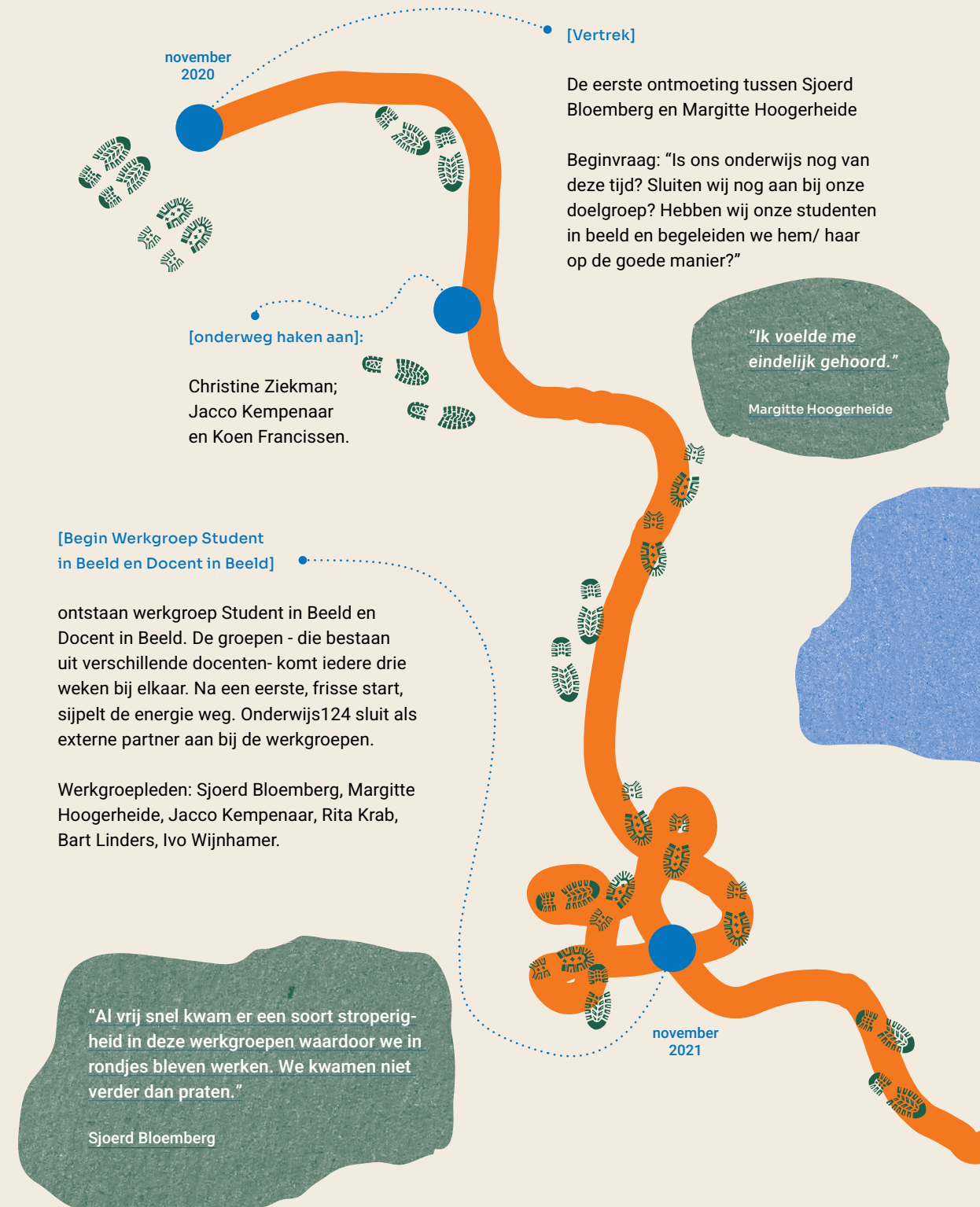

Sjoerd: *“Wij willen om onze studenten heen staan; werken in gezamenlijkheid. Je mag best iets van ze eisen, maar dat doe je wel in gesprek. Je kunt met iedereen, op elk niveau, een gesprek voeren over ‘waar wil je naar toe?’”*

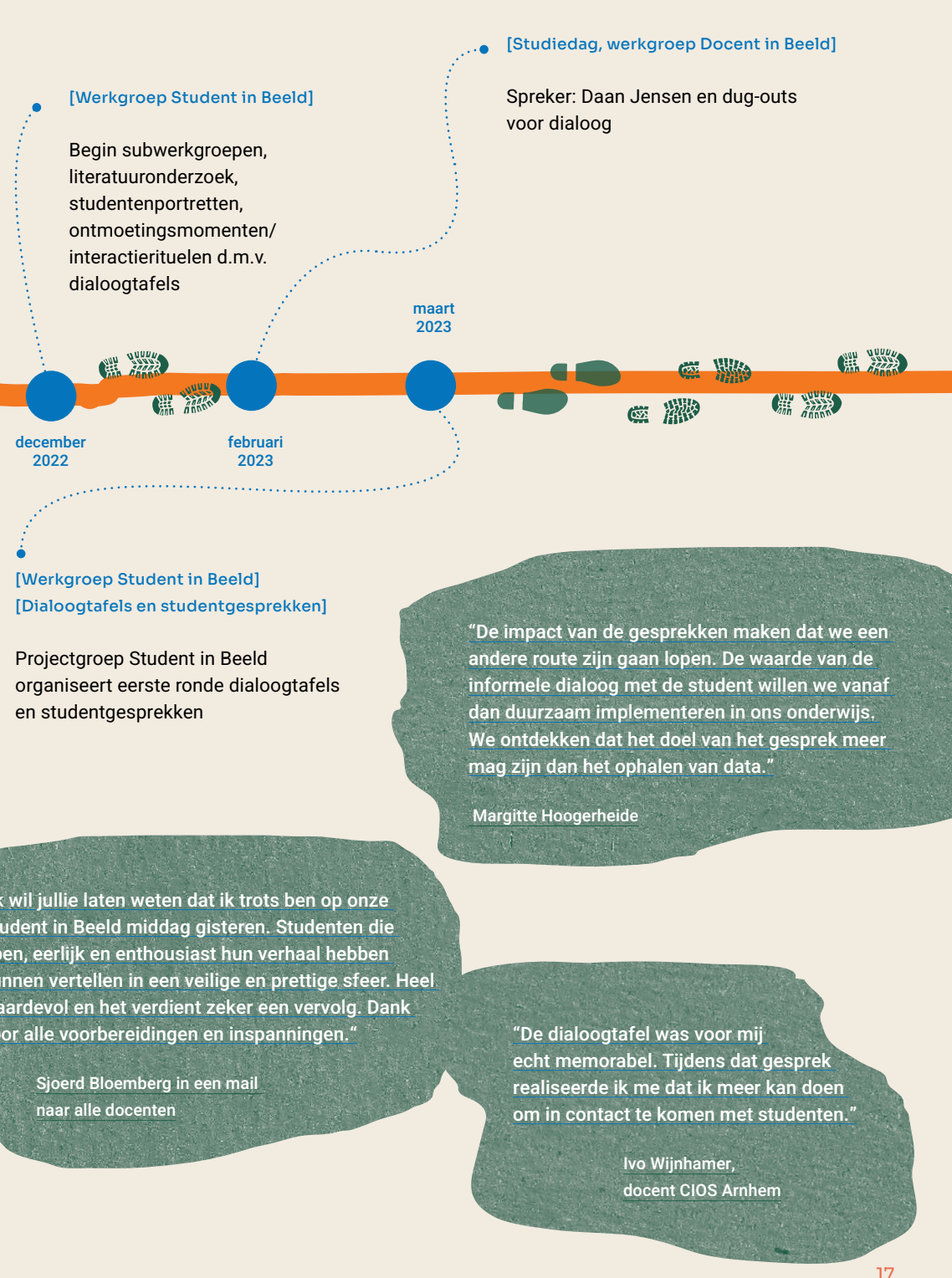
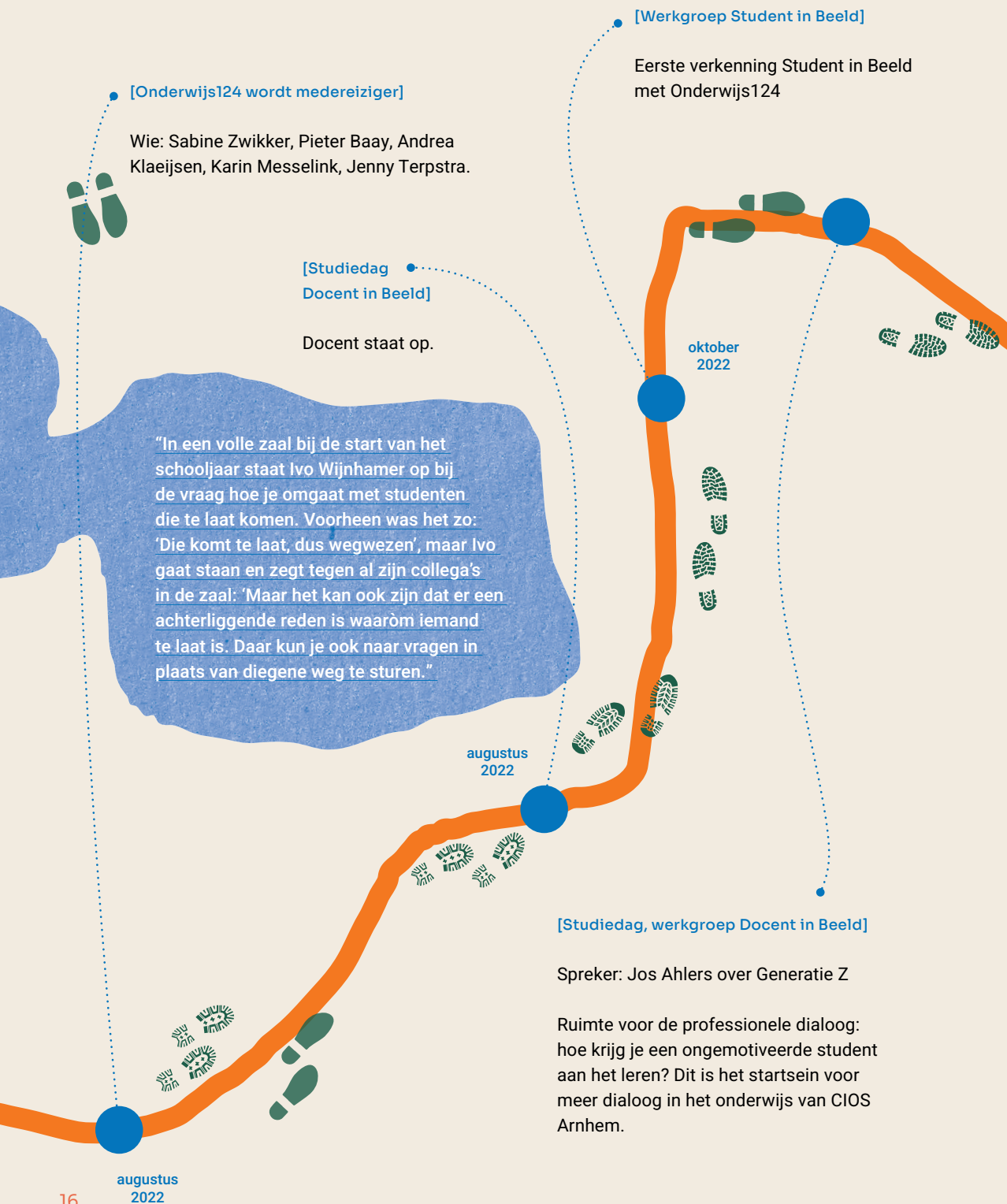

DE ROUTE- KAART

Een overzichtskartaart van alle bezienswaardigheden en vergezichten

[Werkgroep Student in Beeld]
[Conferentie Brede Vorming]

Deelname aan Conferentie
Brede Vorming

[Werkgroep Docent in Beeld]
[Training, Werkgroep Docent in Beeld]

Verdiepingslag rondom
docentprofessionalisering,
Hexagonspel

maart
2023

maart
2023

[Werkgroep Docent in Beeld]
[Scholing dialogoleiders 1]

Scholingstraject
voor dialogoleiders

april
2023

[Werkgroep Student in Beeld]
[Dialogotafels en studentgesprekken]

Tweede ronde dialogotafels en
studentgesprekken, met deelname
van docenten.

mei
2023

juni
2023

[Werkgroep Docent in Beeld]
[Scholing dialogoleiders 2]

Scholingstraject voor dialogoleiders

[Start Stuurgroep]

Start drie Professionele
Leergemeenschappen

[Werkgroep Docent in Beeld]
[Scholing dialogoleiders 3]

Scholingstraject voor
dialogoleiders

januari
2024

september
2023

augustus
2023

[Reünie]

Tijdelijkinterview Sjoerd Bloemberg
en Margitte Hoogerheide als middel
om betekenisvolle momenten te
markeren en inzichten te benoemen
en interview met Ivo Wijnhamer.

“Hoe maken we ons onderwijs
toekomstbestendig vanuit
een lerende organisatie?
De stip op de horizon bestaat
niet, we zijn en blijven altijd
in beweging.”

BEZIENS- WAARDIG- HEID 1: STUDENT IN BEELD

In dialoog
met studenten

Met de dialoogtafels en de studentgesprekken wilden we tijd en ruimte creëren om de studenten te ontmoeten.

We wilden verhalen ophalen en delen omtrent verschillende thema's aan de hand van een leidraad van vooraf opgestelde vragen. Gedurende twee middagen, in de periode maart 2023 en juni 2023, faciliteerde de werkgroep Student in Beeld onder begeleiding van Onderwijs124 achttien dialoogtafels en voerde zij achttien individuele gesprekken met studenten.

Tijdens de dialoogtafels lag het accent op de ervaringen van studenten met de verschillende opleidingen van CIOS Arnhem. Zes à acht studenten gingen onder begeleiding van een dialoogleider met elkaar in gesprek. De thema's voor deze dialoogtafel waren verwerkt in een speciaal hiervoor ontworpen dialoogkleed die de studenten beschreven gedurende de dialoog. Een opzet en uitwerking van een dialoogtafel is in deze bezienswaardigheid opgenomen.

De studentgesprekken waren verdiepende gesprekken tussen een gespreksleider en een student. De inhoud van deze gesprekken waren gericht op de student als persoon. Het gesprek faciliteerde het reflecteren op en het leren van persoonlijke ervaringen van deze student met betrekking tot hoe hij zichzelf ziet en wat zijn behoeften zijn om zijn opleiding met goed gevolg te kunnen volgen. De gesprekken zijn uitgewerkt in diverse studentportretten en een aantal zijn als inspirerend voorbeeld opgenomen.

Opzet van het studentportret

In gesprek met een student over hun wensen, dromen en verwachtingen met betrekking tot school en hun leven.

Uitgangspunten van het studentgesprek

- We creëren ruimte (tijd) voor de dialoog
- We werken vanuit een waarderende benadering
- We maken het gesprek wederkerig
- Centraal staan: openhartigheid, nieuwsgierigheid en luisteren naar elkaar
- De gesprekken zijn gericht op het uitwisselen van ervaringen

Ingrediënten van het studentgesprek

- Eén gespreksbegeleider uit de werkgroep Student in Beeld
- Eén student per gesprek
- Gespreksduur 1 uur

Vorbereiding voor de gespreksleider

- Willen jullie ter voorbereiding nadenken over de volgende vraag: In welke toonzetting wil je het gesprek laten plaatsvinden?

Waar wil je het gesprek laten plaats vinden?

Wat is er nodig om een goed gesprek te hebben?

Ga je aan een tafel zitten? Of juist op een bank?

Tegenover elkaar of naast elkaar?

Of kies je ervoor om een wandeling te maken?"

"Vandaag hadden we gewoon een dik uur uitleg. Dat is echt supersaai als ik eerlijk ben. Je had ook kunnen doen dat we een half uurtje uitleg hadden en dat we dan gewoon aan de gang kunnen gaan. Geen standaard Power-Pointje, met best wel veel uitleg, maar gewoon wat leuker maken met Kahootje of zo. Gewoon...doe wat leuk!"

Vragen voor het studentportret

Persoonlijke situatie

Hé! Hoe gaat het met je? Ben je blij met de dingen die je doet? Heb je het naar je zin (op school/ naast school)? Heb je fijne mensen om je heen?

Achtergrond – Gezinssituatie

Vertel eens...iets over jouw gezinssituatie/thuissituatie... met wie woon je?

Achtergrond – Schoolcarrière

Wat is jouw vooropleiding? Hoe heb je dat ervaren?

Wat vond jij in het verleden een fijne docent? Wat maakt voor jou dat deze persoon voor jou echt het verschil maakte?

Motivatie

Wat motiveert jou binnen de opleiding? Welke dingen op school doe je graag?

Welke lessen vind je leuk? Waarom? Welke dingen motiveren nog meer? Wie is voor jou een voorbeeldfiguur? En waarin? Waarom?

Wat zijn jouw passies en talenten?

Achtergrond – Sportervaring

Welke ervaring met sport heb je? Wat heeft ertoe bijgedragen dat je uiteindelijk voor het CIOS hebt gekozen?

Beeld van de toekomst

Toen je op de middelbare school zat had je een beeld van het CIOS. Klopt dat beeld met hoe je het CIOS nu ervaart?

Toen je op de middelbare school zat had je een beeld van hetgeen je met de opleiding zou willen doen. Heb je dat idee nog steeds of is dat veranderd?

Waar sta jij over een jaar of vijf? Hoe ziet jouw leven er dan uit? Wat is jouw beeld van jouw toekomst?

Wat wil je met deze opleiding gaan doen? Doorstuderen? Welke richting? Werken? Welke richting zou je graag op willen?

Begeleidingsbehoefte door een docent

Hoe wil jij tijdens de lessen of tijdens projecten graag begeleid worden?

Wie maakt voor jou als docent in de begeleiding het verschil?

Wat zijn voor jou de do's en don'ts t.a.v. de begeleiding van een docent?

Begeleidingsbehoefte door een loopbaancoach

Hoe wil jij graag door een loopbaancoach begeleid worden?

Wie maakt voor jou als loopbaancoach in de begeleiding het verschil?

Wat zijn voor jou de do's en don'ts t.a.v. de begeleiding van een loopbaancoach?

Voorkeurswijze van leren

Hoe leer jij het liefst?

Vind jij het prettig om eigen keuzes te mogen maken? (keuzes in werkvormen, informatiebronnen, lesmateriaal) of vind jij het prettig dat de docent /coach deze aanreikt?

Hoe zelfstandig wil jij een vak, project, activiteit doorlopen? Welke ondersteuning heb jij daarbij nodig van een docent?

Hoe zelfstandig wil jij de opleiding doorlopen? Zou jij deels de inhoud/ volgorde van de opleiding zelf willen kunnen bepalen?

Van welk type docent leer je het liefst? Van een expert die jou alles vertelt of laat zien? Of van een coach die jou zelf op zoek laat gaan naar antwoorden of ervaringen? Of een combinatie?

De dialoogtafel

Met studenten in gesprek over hun beleving van het onderwijs.

Uitgangspunten voor de dialoogtafel

- We creëren ruimte (tijd) voor de dialoog
- We werken vanuit een waarderende benadering
- We maken het gesprek wederkerig
- Centraal staan: openhartigheid, nieuwsgierigheid en luisteren naar elkaar
- De gesprekken zijn gericht op het uitwisselen van ervaringen

Ingrediënten voor de dialoogtafel

- Eén dialoogbegeleider uit de werkgroep Student in Beeld
- Zes tot acht deelnemers per tafel
- Gespreksduur 1 uur
- Dialoogkleden
- Een lunch

Aandachtspunten voor de dialoogtafel:

- Elke dialoogtafel heeft een dialoogbegeleider die het gesprek begeleidt en ervoor zorgt dat iedereen evenredig aan het woord komt. De dialoogleiders bieden een veilige sfeer en zorgen ervoor dat alle deelnemers hun ervaringen kunnen delen en open staan voor elkaars perspectief. Ze creëren een sfeer waarin de aanwezigen bereid zijn om naar elkaar te luisteren en van elkaar te leren.
- Neem ruim de tijd voor het gesprek zodat er mooie momenten kunnen ontstaan. Wat is belangrijker: een volledig gevuld kleed of op onderdelen een goed gevuld kleed? Moeten alle thema's daadwerkelijk aan bod komen, of kan/ mag het ook zo zijn dat omwille van de kwaliteit van de dialoog (en de beschikbare tijd) misschien niet alle thema's gedekt worden?
- De dialoogbegeleider vat regelmatig samen en vraagt door.

- Wees in het doorvragen gericht op het verschil maken: stemmen naast elkaar plaatsen. Niet zozeer het overeenkomstige midden benoemen maar een 'cast' maken van verschillende karakters.
  - Notulist afspreken (wanneer mogelijk) en audio-opname maken
  - Plaats de verschillende tafels zo ver mogelijk uit elkaar in verband met de opname van de gesprekken.
  - Handreiking bij de vragen: Ieder thema heeft een aantal subvragen. Als dialoogbegeleider laat je deelnemers eerst in stilte nadenken over een deelvraag voordat iedereen gaat vertellen. Geef vervolgens om de beurt ieder de gelegenheid om iets te delen.
  - Laat de belangrijkste uitkomsten door iedereen persoonlijk op het kleed schrijven.
  - Het thema 'De mooiste ervaring' leent zich goed om eerst iets te schrijven voordat er gedeeld wordt. Laat iedere student eerst voor zichzelf (op een eigen vel papier) schrijven naar aanleiding van deze vraag. Als begeleidend docent kun je eventueel ook jouw mooiste ervaring beschrijven/delen. Vervolgens wordt er gelegenheid geboden om één voor één aan elkaar voor te laten lezen/ te vertellen. De anderen luisteren en er wordt in eerste instantie nog niet op elkaars verhaal gereageerd. Wanneer iedereen zijn verhaal heeft voorgelezen kan het gesprek geopend worden over: Wat valt jullie op? Wat zijn de verschillen en overeenkomsten? De belangrijkste uitkomsten worden vervolgens door eenieder persoonlijk op het kleed geschreven.
- Vorbereiding voor de gespreksleider**
- Willen jullie ter voorbereiding nadenken over de volgende vraag: In welke sfeer wil je het gesprek laten plaatsvinden? Wat is daarvoor nodig?

Voorbeeld van een dialoogtafel

De mooiste ervaring

Wat zijn jouw mooiste ervaringen tijdens de opleiding?

Wat zijn jouw minst mooie ervaringen tijdens de opleiding?

Een lesdag

Hoe ervaar jij een lesdag binnen jouw opleiding? Hoe ziet een dag voor jou eruit binnen jouw opleiding?

Welke lessen/ activiteiten inspireren jou het meest op dit moment? En waarom? Wat gebeurt er tijdens deze les/ activiteit dat jij deze als interessant/ inspirerend ervaart?

Energie

Waar krijg jij energie van binnen de opleiding?

En wat frustrereert jou binnen de opleiding?

Wat motiveert jou om te leren binnen de opleiding? Hoe kan de opleiding daar nog beter op inspelen?

De docenten

Hoe word, werd jij geïnspireerd door een docent binnen de opleiding? Heb je daar een voorbeeld van? Wat deed/ doet deze docent dan? Is een bepaalde docent voor jou een inspiratiebron? Of een inspiratiebron geweest?

Goed

Wat doen de docenten en de opleiding echt goed?

Wat zijn jouw eigen wensen voor de opleiding en wat wens je de docenten toe?

Trots

Waar ben je trots op binnen de opleiding?

Wat vertel je op een verjaardag over de opleiding? Wat is het verhaal dat je vertelt? (Wat vertel jij als docent op een verjaardag over jouw werk? Waar ben jij trots op?)

De sfeer

Hoe zou je de sfeer van jouw opleiding omschrijven? Welke woorden kies jij om die sfeer te omschrijven? En de sfeer in de klas? Is de sfeer belangrijk om tot leren te komen?

Voel je je veilig binnen de opleiding? Kun je zijn wie je bent?

Voel je je gezien door jouw klasgenoten, door docenten binnen de opleiding? Waar merk je dat aan?

Wat is jouw fijnste plek op school? Waarom vind je dit een fijne plek?

Nog iets...

Wat wil je nog graag delen met ons? Wil je nog iets inbrengen? Heb je gezegd wat je wilde zeggen?

Wat neem je mee uit dit gesprek?

Hoe heb je dit gesprek ervaren? Ben je tot bepaalde inzichten gekomen? Zo ja? Welke? Wat zouden voor jou vervolgstappen zijn?

"Trots?"

Dat heb ik nog niet bereikt denk ik.

Misschien trots op mezelf?

Dat ik iedere dag, toch elke keer weer, hier kom!"

Datum
Klas
Nummer
Deelnemers
Dialogbegeleider

Nog iets...

De docenten

De steer

De mooiste
ervaring

Trots

Goed

Energie

Een lesdag

Wat neem je mee uit dit gesprek?

[Ervaringen van studenten CIOS Arnhem]

De mooiste ervaring "Sommige docenten die zitten zomaar een beetje uit een boekje uit te leggen, laat maar zeggen. Maar hij doet echt. Bij hem lijkt dat hij het echt vanuit passie doet, laat maar zeggen. Dat vind ik wel mooi. Passie."

De mooiste ervaring "Het plezier om naar school te gaan haal ik uit de klas en mijn klasgenoten. Ook wel een soort van druk die ik voel om naar school te komen van mijn ouders. En omdat het normaal is om naar school te gaan. Anders doe ik toch niets. Beetje ritme, beetje structuur in het leven."

Goed "Goed als je dingen kunt kiezen, zoals keuzekampen en keuzedelen."

Goed "CIOS Arnhem heeft hier een mooie locatie. Je kunt hier echt alles, zo ontzettend veel sport mogelijkheden."

De sfeer "Je mag ook fouten maken. Dat benadrukken ze ook heel vaak. Je mag zoveel fouten maken als je wilt, als je maar weer opstaat."

Een lesdag "Lesdagen zijn heel onregelmatig. Ik heb het idee dat ik hem moet uitzitten."

Een lesdag "Trainingsleer vind ik oké. Omdat we dan niet superveel uitgelegd krijgen. De dingen die we dan wel uitgelegd worden vind ik niet heel erg. En we krijgen veel vrije tijd om aan opdrachten te werken."

Een lesdag 'Ik heb de neiging om eerder naar huis te gaan als ik twee tussenuren heb en een mentoruur waar ik geen zin in heb'.

De docenten "Die docent brengt er passie in. Hij meent het ook echt. Sommige docenten geven meer uitleg, reiken aan hoe je iets moet doen. Dat vind ik fijn."

De docenten "Een docent moet er zelf ook een beetje zin in hebben, als hij wil dat we van hem of haar iets leren. Ik denk dat als ik voor groep sta met mijn handen in mijn zakken, nee dat gaat niet werken. Ik moet wel een beetje motiveren en zo."

De sfeer "Fijne sfeer denk ik wel, niet per se een hele zachte sfeer of zo. Het is gewoon, je moet zelf sfeer maken."

Energie "De praktijk vind ik gewoon leuk. Lekker sporten."

Energie "Het zit gewoon bomvol. In leerjaar 2 heb je drie verschillende stages: algemene stage, leerafdeling, keuzestage. En dan heb je ook nog gewoon school. Nou... probeer dat maar te combineren."

Energie "Ik loop stage bij het profiel Speciaal Onderwijs. Als je dan ziet met hoeveel plezier ze aan het sporten zijn. Dat geeft mij energie."

Trots "Alle zalen en spullen die je hier hebt om te sporten, daar ben ik trots op! Een turnzaal, judozaal, danszaal en de dojo."

Trots "De kleding vind ik best wel mooi. Ik vind het gewoon mooie pakken. Het ziet er gewoon strak uit, zeg maar. Daarmee maken we ook best wel reclame."

Trots "Ik denk dat ik dat hier op school heb geleerd. Ik weet hoe ik voor een klas moet staan, hoe ik moet lesgeven en hoe ik om moet gaan met kinderen."

Wat neem je mee uit dit gesprek? "Ik vind dit beter dan les."

Wat neem je mee uit dit gesprek? "Leuk dat jullie met ons in gesprek gaan."

Wat neem je mee uit dit gesprek? "Ik vond het redelijk inhoudelijke vragen."

[studentenportret]

'Ik vind het gewoon fijn als mensen vragen en niet dwingen'

En ineens zit je in een verdiepend interview met je loopbaancoach. Take van der Meer zit in een docentenruimte te wachten tot het gesprek begint. Hij kijkt nog wat onwennig en sceptisch om zich heen. Met zijn jas nog aan. Alsof hij wil zeggen; 'bevalt het me niet, dan ben ik zo weer weg'. Al snel ontdooit de 16-jarige voetballer van FC Winterswijk. Hij praat makkelijk en vertelt over zijn familie en zijn middelbare schooltijd. De jas gaat uit.

'Ze verdiepte zich in mij', zegt Take als hij uitlegt waarom zijn mentor in vmbo 4 zo geliefd was. 'Ik vind het gewoon fijn als mensen vragen en niet dwingen', vervolgt hij zijn verhaal, 'Daar ben ik allergisch voor'. Van zijn mentor krijgt Take het advies om naar CIOS in Arnhem te gaan. Hij heeft heel bewust deze keuze gemaakt, ondanks de reisafstand. 'Doetinchem zou veel makkelijker zijn geweest, maar CIOS Arnhem biedt meer mogelijkheden door de vele keuzedelen, keuzekampen en alles is op één sportlocatie.'

Desondanks ervaart de zoon van een Friese vader zo nu en dan mentale druk en fysieke overbelasting. 'De weken zitten soms zó vol'. School, stage, een bijbaan en dan ook nog hoofdklasse voetballen. Het vraagt veel van Take. 'Het is echt druk.' Maar hij is inmiddels wel gewend aan het ritme. 'Mijn biologische klok werkt al goed. Voor de wekker ben ik wakker.'

De eerste periode in Arnhem is hem goed bevallen. Het introductiekamp was wel even schrikken volgens Take. 'Streng. Maar het heeft de groep wel geholpen om beter met elkaar om te gaan. Gelukkig is de sfeer na het kamp veel relaxter met de docenten.'

Om te kunnen leren is het voor Take van groot belang wie de docent is. En hoe hij met studenten omgaat. 'De leraar moet zich in kunnen leven in mij en in de groep. Interesse en begrip tonen, dan vind ik leren veel leuker. En eigenlijk vind ik dat veel belangrijker dan de inhoud van de les.' Take is heel stellig. Hij wil het leuk hebben met de mensen om hem heen. 'Dan komt de rest vanzelf.'

Take ziet uit naar de het keuzedeel Kitesurfen. In de toekomst ziet hij het voor zich om trainingen te geven. Andere mensen plezier geven. Maar ook het snelle geld verdienen ziet Take helemaal zitten. 'Online inkopen, weer verkopen en dan winst maken', mijmert de Achterhoeker. 'Maar ik ben nog jong. Ik wil vooral dingen doen die ik leuk vind en dan zien we wel. CIOS Arnhem geeft me in ieder geval veel ruimte om te kiezen.'

Door: Sjoerd Bloemberg

[studentenportret]

Geen idolen

Mijn opa was militair
Supervet
Ik heb h'm niet gekend
Maar dat hij juist dat was
Vind ik
Supervet
Het zit in mijn
achterhoofd
Stiekem zit het altijd daar.

Ik ben een zacht persoon
Althans dat vind ik zelf
Ik vind het lastig als
iemand naar me
schreeuwt
En zegt dat het niet goed
is
Dat snap ik
Maar dat kun je ook
anders zeggen
Ik wilde leren zonder straf
Maar wel buiten en met
elkaar
Vandaar van
VeVa naar CIOS.

Samenwerken
Teamspirit
Werken met een groep
Ze vinden mij leuk
Ik hen geweldig
Kinderen
Mijn neefje is mijn beste
vriend.

Ik pendel heen en weer
Tussen structuur en
vrijheid
Ik leer zolang ik weet
Wat er van mij wordt
verwacht
Ik voel me gezien
Door een praatje in de
gang.

Over vijf jaar
Rol ik ergens in
Wil ik de militaire kant op
Maar iets anders kan ook
IK HEB HELEMAAL GEEN
FLAUW IDEE
wat ik later wil gaan doen.

Ik heb geen idolen
Ik ben gewoon lekker
mezelf.

Ik heb geen idolen
Behalve mijn opa.

Vrije vorm van een studentgesprek
naar aanleiding van een gesprek
met Marijn Joppen.

[studentenportret]

Tijd verdienen en positieve energie geven

Voor Kenny de Boer (19 jaar) zou het onderwijs best persoonlijker mogen zijn. De derdejaars student wil niet het gevoel hebben 'lopende band werk' te doen. Naast school heeft Kenny samen met zijn vriendin een eigen onderneming: hij maakt scooters exclusief. Een slimme zet want dat biedt hem de mogelijkheid 'tijd te verdienen'. Kenny de Boer: *"Op deze manier houd ik zoveel mogelijk tijd over om ervaringen op te bouwen. Ik ben een gelovig mens, ik wil het goede doen."*

Kenny is geboren en getogen in Bemmelen. In een perfect gezin zoals hij het zelf noemt: zijn ouders zijn nog bij elkaar en zijn zeven jaar oudere broer is zijn voorbeeldfiguur. *"Die heeft alles voor elkaar",* aldus Kenny. *"Ik wil dat ook: net als hij een serieuze relatie en werken bij Defensie."* Naast zijn stage waarin hij fitnesslessen geeft in het huis van bewaring, de gevangenis en een speciale afdeling voor gevangenen die meer zorg nodig hebben, maakt Kenny scooters exclusief. Als grap kocht hij een scooter, pimpte die en verkocht deze met winst. Inmiddels doet zijn vriendin ook mee. Kenny: *"Het gaat goed met me, ik maak stappen in het lesgeven, maar ook in wie ik ben. Tijd vind ik belangrijk. Ik probeer zoveel mogelijk tijd te verdienen zodat ik tijd overhoud om ervaringen op te doen. Ik ben een gelovig mens, protestant-christelijk, ik wil het goede doen. Ik ben geen perfecte christen, zeker niet, maar ik probeer mijn best te doen en iets te betekenen voor een ander. Als ik iemand blij kan maken met een potje tennis, dan word ik daar vrolijk van."*

Meer dan jezelf zijn

Na de basisschool kiest Kenny bewust voor vmbo-t. *"Ik ga goed op succesbeleving, op de havo had ik dat minder gehad. Ik leer door te doen. Fijne docenten vind ik docenten die zich onder de studenten bevinden, maar waar ik wel tegenop kan kijken. Docenten die iets eigengereids hebben, dat waardeer ik. Ik ben zelf ook best direct."*

Een concreet plan heeft Kenny nog niet met CIOS Arnhem. Hij wil later bij Defensie werken, net als zijn broer. Daarna wil hij wel verder met sport. Kenny: *"Sinds drie jaar ben ik gestopt met voetballen omdat ik last kreeg van mijn knie. Tennis vind ik ook een leuke sport, maar wintersporten als skiën en snowboarden vind ik het allerleukste. Mijn motivatie is echt het lesgeven. Ik wist niet dat je zo diep in het lesgeven kan gaan. Dat je zoveel dingen bewust kan doen. Hoe jouw begeleidingsstijl invloed heeft op andere mensen. Ik dacht: je moet gewoon jezelf zijn, maar ik heb hier geleerd dat bewust te doen."*

Kenny loopt op dit moment 2 dagen in de week stage als sportinstructeur in een gevangenis. *"Ik voel me daar op mijn plek. Van slap geklets tot serieuze gesprekken. Veel mensen vinden het een spannende doelgroep. Zo fitness ik met mensen die betrokken zijn bij de 'Marengo' zaak. Ik oordeel niet, ik hoef niet te weten wat iemand gedaan heeft. Ik ga goed met de doelgroep: ik sport een uur met ze en daar proberen zij en ik alles uit te halen."*

Kenny noemt 'geluk brengen bij mensen' als zijn grootste talent. *"Ik haal geluk uit iemands anders zijn geluk. Als ik mijn positieve energie geef aan een ander en dat die dat terug kan geven aan een ander, niet per se aan mij, maar aan een ander, dan geeft mij dat een goed gevoel. Ik ben goed in gesprekken voeren, ik heb veel geduld."*

Spiegel

Na een kleine dip in het tweede leerjaar, is Kenny's motivatie weer helemaal terug. Het tweede jaar ervoer hij als te algemeen, zijn profielkeuze in leerjaar drie geeft hem houvast en uitdaging. *"Ik wil straks graag met ernstig zieke kinderen werken. Ik ben best wel een gevoelig mens. Ik haal veel plezier uit het werken met kinderen. Zij zijn echt een spiegel. Als jij niet blij bent, zijn zij het ook niet. Als ik de kans krijg om met ze te werken, ik hoop echt dat ik word aangenomen."*

Terug naar zijn eigen opleiding. De sport- en spellessen vindt hij het leukst. Kenny ervaart de groepsdynamiek in zijn eigen klas als goed, juist omdat ze met elkaar sport- en spellessen doen. Als student wil hij het liefste persoonlijk begeleid worden. *"Door in praktijklessen te oefenen met bepaalde rollen, ontwikkel je je in een groep, met de groep samen. Dat vind ik mooi. Ik vind het fijn zelf te ontdekken. Mij mag je gewoon voor de leeuwen gooien, dan zie ik wel wat eruit komt. Maar ik weet ook wel dat dat voor andere studenten niet zo werkt. Ik vind dat een docent zelf moet achterhalen welke begeleidingsbehoefte een student heeft. Ik heb geen boeken gekocht dit jaar. Boeken werken sowieso niet voor mij. Power points zijn duidelijk, of stellingen en daarover discussiëren, daar leer ik ook. Als ik geïnteresseerd ben, dan ga ik zelf op onderzoek uit. Ik vind het fijn als de begeleiding*

stap voor stap wordt aangeboden. Ik hoef niet alles per se zelf uit te zoeken. De lesstof mag in stukjes worden aangeboden, dan weet ik zelf zeker dat ik het goed doe."

Zijn ideale les? Kenny denkt even na. *"Ik vind dat een docent uit zijn eigen ervaring moet spreken. Ervaringsverhalen zijn fijn. Wat een docent absoluut niet moet doen is te ver boven de groep staan. Ik wil dat hij naast mij staat. Dat als ik een hand wil pakken, dat dat kan, maar hij moet niet mijn pols grijpen. Dat ik merk dat de docent zijn eigen manier heeft van lesgeven. Weten wat voor soort mens het is. Dat hij toegankelijk is. Dat vind ik belangrijk. Een studentcoach kan daarin nog wat persoonlijker zijn, die staat nog iets meer naast je."*

Ieder verhaal telt

Mocht Kenny ooit op de stoel van de directeur van CIOS Arnhem zitten dan zou hij meteen de lokalen meer kleur geven: *"Kleuren geven meer motivatie en creativiteit."* Daarna zouden samenwerkingsopdrachten in ieder klas centraal staan om de onderlinge groepsdynamica te verbeteren. Kenny: *"Zodat er niemand beter is dan de ander. Dat er niet iemand populair is. Dat er geen eilandjes komen. Wie ben ik om te oordelen? Eerst maar eens een gesprek voeren, ieder mens heeft een verhaal. Ik neem aan dat je als docent jouw studenten wilt inspireren om te worden wie ze zijn. Ik zou het onderwijs wat meer persoonlijker willen maken. Anders voelt het voor mij als lopende band werk. Dat ik alleen maar naar school ga, en dan later kan gaan werken...dat wil ik dus niet."*

[Op basis van literatuuronderzoek]

Reistips

[Reistip]

Artikel op Kennisrotonde over kenmerken van mbo-studenten en de mogelijke impact van het in je onderwijsaanpak inspelen op die kenmerken. (18 december 2017)

"Dit artikel vat onderzoeksresultaten samen over kenmerken van mbo-studenten, en hoe – rekening houdend met deze kenmerken – zij tot betere leerprestaties kunnen komen. In algemene zin laat het artikel zien dat autonomie-ondersteuning belangrijk is voor de leerprestaties. Docenten kunnen dat op verschillende manieren toepassen: je verplaatsen in een student, alert zijn op taal (niet-dwingend), betekenisvolle uitleg geven, keuzes bieden, toetsen als middel om te reflecteren, gericht zijn op de inzet van leerlingen, zijn belangrijke tips. Eigenlijk belangrijke onderbouwde basiskennis voor iedere docent!"

Reisinzicht

Studenten vragen naar wat er bij hen speelt en naar hoe onderwijs eruit zou moeten zien, zijn vormen van het betrekken van studenten bij het vormgeven en uitvoeren van (interventies in) het onderwijs. Naar aanleiding van een vraag uit de onderwijspraktijk heeft de Kennisrotonde onderzoeksbevindingen samengevat om antwoord te geven op de vraag of betrokkenheid van studenten bij onderwijsinterventies leidt tot meer motivatie en betere leerresultaten. Het korte antwoord op deze vraag? Ja, dat kan.

Door onderwijs in samenspraak met studenten te ontwerpen, ontstaat bij studenten een gevoel van eigenaarschap en wordt hun intrinsieke motivatie van studenten aangesproken. Dit kan studenten helpen om tot betere leerresultaten te komen. Maar ook andere factoren spelen daarbij een rol. Het creëren van een zgn. autonomie-ondersteunende omgeving is van belang. Dit is een context waarin richtlijnen, structuur en kaders helder zijn en waarin docenten en studenten samen afspraken maken over het onderwijs en zij samen bepalen hoe dit ingevuld wordt.

[Reistip]

Documentaire van BNN Vara: Waarom Generatie Z psychisch kwetsbaar is.

"Deze documentaire maakt duidelijk wat Generatie Z typeert, waardoor ze gevormd zijn en tot welke psychische druk dit bij hen leidt. De prestatiedruk en sociale druk waarmee deze generatie opgroeit is groot! Daar dienen we ons bewust van te zijn."

[Reistip]

Artikel op Intermediair: Generatie Z gaat de arbeidsmarkt op.

"Dit artikel beschrijft wat de Generatie Z typeert. Bedreven met social media, weinig geduld, snel tot actie overgaand (óók een actie als ergens stoppen als het niet aan de verwachtingen voldoet), behoefte aan vrijheid... Het is goed om ons te realiseren dat deze generatie anders in elkaar zit dan eerdere generaties. Deze generatie is niet lui, of verwend, maar anders dan we gewend zijn. Dat vraagt iets van het onderwijs, van ons als docenten."

[Reistip]

Radioprogramma Spraakmakers over stress en werkdruk van MBO-studenten. (19 april 2023)

"Dit programma laat studenten aan het woord over hoe het is om leren, stage, toetsen, werk en sociaal leven met elkaar te combineren. Ze geven praktische tips over wat docenten en mentoren kunnen doen. Op tijd signaleren, open in gesprek gaan over wat er aan de hand is, bijvoorbeeld. Mooi om studenten hierover aan het woord te horen!"

Reisinzicht

Op het platform Onderwijskennis.nl is een themadossier terug te vinden over studentenwelzijn en binding met de opleiding. In dit themadossier worden inzichten uit onderzoek samengevat en wordt verwezen naar praktijkvoorbeelden en andere inspiratiebronnen.

Het vertrekpunt van de samenvatting van onderzoeksbevindingen door De Greef (2021), is dat sociale verbondenheid belangrijk kan zijn in het welzijn van studenten. Het gaat dan niet alleen om de verbondenheid tussen studenten, maar ook om de pedagogische relatie tussen docent en student. Onderzoek laat dat een begrijpende, sturende en helpende docent bijdraagt aan het gevoel van sociale verbondenheid. Sturen en helpen kan bijvoorbeeld door een stappenplan op te stellen, door positieve feedback te geven, door passende, uitdagende taken aan te bieden en door betekenis te geven aan de leerstof. In de begrijpende rol zijn vier soorten begrip van belang:

- 1 (Proberen te) begrijpen wat er aan de hand is, in plaats van te (ver)oordelen: ervoor zorgen dat de student mag zijn wie hij of zij is;
- 2 Begrip hebben voor de ontwikkeling van elke student, de ontwikkeling van de student kennen: ervoor zorgen dat de student zelfstandig aan de slag kan;
- 3 Begrip voor de motivatie, mogelijkheden en houding van de student: ervoor zorgen dat je als docent de motivatie en mogelijkheden van de student kent en daarop vervolgens ook aansluiten;
- 4 Begrip hebben voor de bij de levensfase van de student horende kenmerken: ervoor zorgen dat je kenmerken kent die van invloed zijn op het leerproces.

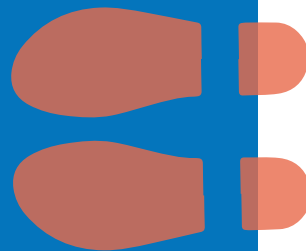
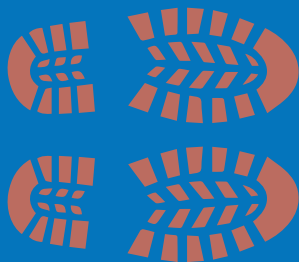
[De onderzoeksbevindingen die in het themadossier zijn samengevat, komen grotendeels uit:](#)

[Ros, A., Castelijns, J., Van Loon, A. & Verbeeck, K. \(2014\). Gemotiveerd leren en lesgeven: De kracht van intrinsieke motivatie. Bussum: Uitgeverij Coutinho.](#)

BEZIENS- WAARDIG- HEID 2: DOCENT IN BEELD

In dialoog
met elkaar

Docentprofessionalisering als pitstop: de studiemiddagen van Docent in Beeld werden tijdens deze reis de pitstop voor docenten: bijtank-momenten om verder te reizen. De drie studiemiddagen waren momenten van groei en ontwikkeling: nieuwe kennis vergaren, deze consolideren en vervolgens bewust inzetten om de onderwijspraktijk te verrijken. Dit werd tijdens Docent in Beeld bijvoorbeeld gedaan door het spelen van o.a. het Pedagogisch Prioriteitenspel en het Hexagonspel.

Docent in Beeld had als doel om samen te werken aan visievorming en competentieontwikkeling bij medewerkers vanwege een professionaliseringsbehoefte. De vragen van de studenten leken niet meer overeen te komen met het aanbod van het onderwijs. De werkgroep formuleerde spelregels om gezamenlijk de juiste keuzes te kunnen maken vanuit het perspectief van zowel de docent als student. Dit betekende dat er zorgvuldig gekeken werd naar en aangesloten moest worden op de behoefte in begeleiding en onderwijs van de studenten.

De paklijst voor professionalisering van docenten die de werkgroep verzamelde, bestond uit:

- Mate waarin de activiteit aansluit bij de vragen van studenten
- De mate waarin de activiteit gerelateerd is aan de eigen werkcontext van de docent
- Een sterke inhoudelijke focus
- Aansluiting bij de werkgerelateerde behoeften en interesses van de docenten zelf
- Samenhang met de visie en het beleid van de school
- Participatie van collega's, de interactie tussen docenten en de kwaliteit van deze interactie.
- Tijd en duur. Er is tijd nodig om te leren

en om het geleerde daadwerkelijk te laten leiden tot verandering in denken en/of doen.

- De mate waarin een activiteit aanzet tot actief leren. Concreet betekent dat dat er aandacht zou moeten zijn voor bijvoorbeeld reflectie, zelf organiseren, onderzoeken en creëren (Messelink, 2022).

Messelink, K. (2022). De werkplaats. Gereedschap voor docentprofessionalisering in het mbo. Zwolle: Landstede Groep

De dug-out

Tijdens de twee studiedagen stond de unieke setting van de 'dug-out' centraal. Deze specifieke benaming, gekozen vanwege zijn associatie met sport, is een plek waar je beschouwend kijkt naar het spel. De dug-outs fungeerden als professionele werkplaatsen waar docenten hun ervaringen konden delen, vragen konden stellen en de dialoog voerden onder leiding van een dialoogleider en in aanwezigheid van een expert. In de eerste dug-out ging de dialoog over verschillende vragen: wat is de rol van de loopbaancoach en is iedereen daar wel geschikt voor? Wat doen we met 'shoppende' studenten? Is daar andere begeleiding voor nodig? In de tweede dug-out gaven we verdieping aan het thema klassen- en timemanagement, hoe ga je om met de beschikbare tijd en hoe verdeel je die goed over de studenten? De dug-outs zijn later overgegaan in dialoogtafels/dialoogrondes.

Tijdens alle volgende scholingsmomenten stond de professionele dialoog over de onderwijsvisie van CIOS Arnhem centraal. Hoe kijken medewerkers van CIOS Arnhem aan tegen studenten? Wat moeten ze leren, hoe moeten ze dat leren, waar en wanneer moeten ze dat leren? Een studiedag werd, net zoals tijdens een officiële voetbalwedstrijd opgedeeld in drie helften. Waarbij er tijdens de eerste helft een spreker werd uitgenodigd, de tweede helft gaf ruimte voor de dialoog en de derde helft creëerde een plek voor terugblik en reflectie.

[Reistip]

Het Pedagogisch Prioriteitenspel

Wat vind ik belangrijk voor studenten en waarom?

Het Pedagogisch Prioriteitenspel is ontwikkeld voor docenten om te ontdekken welke pedagogische idealen de belangrijkste drijfveer zijn in hun eigen onderwijs.

Het spel daagt docenten uit hun pedagogische drijfveren te onderzoeken, te verwoorden, en onderling te bespreken. Hiermee kunnen zij hun visie op 'goed' onderwijs, en daarmee hun dagelijkse interacties met studenten, verder ontwikkelen.

Achtergrond

Het Pedagogisch Prioriteitenspel is ontworpen door Carlos van Kan en Fedor de Beer. Zij hebben een typologie ontwikkeld van 6 legitimaties aan de hand van bumpy moments (momenten waarin door een docent legitieme handelingsalternatieven worden geïdentificeerd). Deze 6 legitimaties helpen docenten zichtbaar maken welke pedagogische afwegingen (legitimeringen) ten grondslag liggen aan hun dagelijkse interacties met studenten.

Deze typologie van 6 legitimaties zijn:

- Zorglegitimatatie
- Persoonlijke legitimatie
- Contextuele legitimatie
- Kritische legitimatie
- Functionele legitimatie
- Psychologische legitimatie

Een legitimatietype betreft een patroon van pedagogische waarden en idealen in interpretaties van leraren van hun docent-student interacties. Het idee is dat deze typologie van pedagogische legitimaties docenten helpen te verwoorden wat zij in het belang van hun studenten vinden in onderwijs. Het Pedagogisch Prioriteitenspel is ontworpen op basis de typologie. Het is een hulpmiddel om het pedagogische gesprek te faciliteren.

Speluitleg

Het spel kan gespeeld worden in zowel kleine als grote groepen (12 personen) en kan eenvoudig gespeeld worden.

→ De speluitleg vind je op: www.han.nl/projecten/2020/pedagogisch-prioriteitenspel/resultaten

Het Pedagogisch Prioriteitenspel is ontworpen door Carlos van Kan (lector Pedagogiek bij Hogeschool Rotterdam) en Fedor de Heer (hoofddocent Master Pedagogiek Hogeschool Arnhem en Nijmegen).

[Reistip]

Het Hexagonspel

Voor CIOS Arnhem werd een speciale variant gemaakt op het originele spel Durf in Dialoog. Het helpt onderwijsprofessionals op een speelse en toegankelijke manier de dialoog te voeren over docentprofessionalisering en om betekenis te geven aan de effectieve kenmerken van professionalisering binnen CIOS Arnhem.

→ www.landstedegroep.nl/practoraten/practoraat-docentprofessionalisering/onderzoekslijnen-en-projecten/onderzoeksproject-14-dialoog-over-docentprofessionalisering/

[april-september 2023]

Scholing van dialoogleiders

Terwijl CIOS & Veiligheid Rijn IJssel samenwerkte met Onderwijs124 aan het project Student in Beeld (literatuuronderzoek, studentportretten en ontmoetingsmomenten door middel van dialoogtafels) en de projectgroep Docent in Beeld (studiedagen en professionaliseringsmomenten) was inmiddels ook een werkgroep Curriculum in Beeld ontstaan, een designteam dat in drie jaar werkt aan een vernieuwd curriculum. Vanuit deze drie verschillende lijnen kwam de vraag op hoe medewerkers verder te scholen in het begeleiden van het voeren van de dialoog. Enkele voorbeelden van contexten waarin dialoogleiders kunnen acteren zijn studiedagen met gesprekstafels, professionele dialogen over clusterthema's vanuit designteam, alternatieve intervisievormen en student-groep-gesprekken. Vanuit deze vraag heeft Onderwijs124 een scholing ontworpen bestaande uit drie dagdelen.

Het doel van deze scholing was om dialoogleiders handvatten te geven voor:

1. Het ontwerpen van diverse manieren van dialoog, passend bij context en doelgroep.
2. Het faciliteren van gesprekken, met aandacht voor sfeer en spelregels, zodat iedereen aan het woord komt en er inhoudelijke diepgang is
3. De pedagogische enscenering van het gesprek; hoe start je, maak je sfeer, creëer je momentum, profileer je daarin jezelf?
4. Het toewerken naar concrete opbrengsten

5. Het werken met weerstand. Hoe raakt de dialoogleider niet ondergesneeuwd óf te dominant bij weerstand en kan diegene ook dan toewerken naar een positief gevoel en opbrengst?

Tijdens de bijeenkomsten werd gewerkt aan kennisontwikkeling met betrekking tot de dialoog en het handelingsvermogen om deze te begeleiden. Hoe kun je deelnemers in een gesprek laten instappen? Hoe kun je meerstemmigheid organiseren en hoe kun je in korte tijd deel uitmaken van elkaars werk? Er werden allerlei werkvormen gedaan die direct inzetbaar waren voor het voeren van een dialoog. Bij iedere werkvorm werden de aandachtspunten besproken voor de dialoogleider om desbetreffende vorm te begeleiden. Zo werd er gewerkt met werkvormen die de deelnemers bewust kunnen maken van de basisuitgangspunten van de dialoog. Werkvormen die eraan bijdragen dat alle gesprekspartners tijdens een dialoog beter gehoord worden, de luistervaardigheid wordt vergroot, individuele en gemeenschappelijke waarden met elkaar gedeeld en onderzocht worden.

Werkvormen waarmee je toe kunt werken naar concrete opbrengsten. Welke vragen stel je? Hoe licht je interessante facetten op uit een gesprek? Wanneer wordt het interessant? Hoe kun je een gesprek verdiepen en richting geven? Hoe zorg je ervoor dat de opbrengsten van een sessie naar voren komen? Werkvormen die helpend kunnen zijn wanneer een vergadering of een gesprek vast loopt door het werken met 'Wendingen'. Door te doen konden de deelnemers vanuit het ervaren tot inzichten komen hoe zij zelf een dialoog in een bepaalde context vorm zouden willen geven die eraan bijdraagt dat het creërend en onderzoekend vermogen wordt aangewakkerd. Het belangrijkste inzicht van de deelnemers was dat een werkvorm aan moet sluiten bij de context, bij de deelnemers en bij jouzelf als dialoogleider.

[docent interview]

Less is more

Naam: Ivo Wijnhamer (64)
Werkt: sinds 2017 fulltime bij CIOS
 Doceert o.a. didactiek, ondernemerschap, loopbaancoach leerjaar 3 en 4

'De dialoogtafel was voor mij echt memorabel. Tijdens dat gesprek realiseerde ik me dat ik meer kan doen om in contact te komen met studenten. Ik geef inmiddels speelser les met meer humor. Ik vertel een verhaal tijdens mijn lessen. En het fijne is, ik merk dat het werkt. Ik heb nu al meer een klik met studenten dan voorheen.'

'Dat studenten een prettige docent een docent vinden die contact maakt, was voor mij een eyeopener. Ik was altijd gericht op de inhoud, dan ben ik toch een fijne docent? Nu ben ik meer gericht op 'hoe' ik het doe. En daarom kan het zomaar zijn dat ik tussen de lessen aan een student vraag hoe het met zijn of haar verkering is.'

'Ik voer meer gesprekken die gericht zijn op de ontwikkeling van studenten. Als ik een student weinig op school zie, ga ik het gesprek aan. Hoe gaat het met je? Welke kant wil je op?'

'We maken stappen. We kijken ook naar onze toetscultuur. Is die kennistoets nog nodig als studenten ook in de praktijk hebben aangetoond dat ze de stof beheersen?'

'Less is more. Dat is mijn belangrijkste inzicht. Minder gericht op het vak, meer tijd voor het gesprek. Ik zie een verbindingscirkel voor me tussen hersenen en hart. En die bestaat voor mij uit drie delen. Als het gaat om ons onderwijs denk ik dat we hersenen en hart dichterbij elkaar moeten brengen. Als het gaat om de student, dan zou het mooi zijn als de student vanuit zijn hart naar zijn hersenen beweegt. En voor ons als docenten is het belangrijk om meer vanuit onze hersenen naar onze harten te bewegen.'

[Reistip]

Wat is een dialoog?

De definitie van dialoog is: gezamenlijk een vraag onderzoeken door aandachtig te luisteren, ervaringen te delen en te reflecteren op de inzichten. De dialoogtechniek is gebaseerd op het werk en de ideeën van natuurkundige en filosoof David Bohm (1917-1992). In zijn boek *Over Dialoog* (2018) heeft hij zijn gedachten bondig genoteerd.

Er liggen zeven universele basisprincipes ten grondslag aan de dialoog. Deze basisprincipes zijn de bron voor gespreksregels. Ieder gesprek waarbij je deze zeven basisprincipes in de praktijk kunt brengen, zal een andere kwaliteit hebben dan je tot nu toe gekend hebt.

De zeven basisprincipes zijn:

1. Gelijkwaardigheid

De bijdrage van iedere deelnemer in een dialooggesprek is van even grote waarde.

2. Onderzoeken

In een dialoog staat het doen van onderzoek centraal. Je onderzoekt samen een vraag die je vooraf zorgvuldig formuleert. Ieder voegt zijn of haar perspectief toe op het vraagstuk. Je gebruikt de diversiteit van de groep om vanuit allerlei invalshoeken een steeds vollediger en veelkleuriger beeld te krijgen van hetgeen je onderzoekt.

3. Aandachtig luisteren

In dialoog staat luisteren centraler dan spreken. Otto Scharmer (2007) heeft in zijn boek *Theory U* vier niveaus van luisteren geïntroduceerd.

Downloading; op dit niveau luister je niet echt. Selectief vang je enkel de info op die je eigen perceptie/idee bevestigt en versterkt.

Feitelijk luisteren; op dit niveau luister je naar de feiten en ga je het gesprek rationeel analyseren. Je luistert en laat nieuwe informatie toe, ook als die je eigen standpunt tegenspreekt. Dit vereist een bereidheid om jezelf een vraag te stellen en vraagt om een open mind.

Empathisch luisteren; op dit niveau bekijk je je de wereld door de ogen van de ander. Het vraagt een bereidheid om ons hart te openen en te voelen wat er in de ander omgaat. Je luistert naar de emoties en behoeften die er aanwezig zijn bij de ander. Het gaat niet enkel over de feiten, maar je bent ook nieuwsgierig waarom deze persoon dit zegt, en wat de diepere drijfveer is.

Generatief luisteren; op dit niveau van luisteren gaan we voorbij de feiten en de onderliggende emoties. Vanuit een onbevangeheid luisteren we, en maken we ruimte waar iets nieuws kan ontstaan. Pauzes en stiltes zijn kenmerkend voor dit soort gesprek. Hier luister je ontspannen en aandachtig: aandacht voor de ander maar ook aandacht voor onze eigen sensaties, gedachten, beelden en verbanden. Als resultaat van de uitwisseling komen beiden tot nieuwe inzichten. Dit vraagt een open, nieuwsgierige en ontspannen houding.

4. Je uitspreken

In een dialoog neem je voordat je gaat spreken even de tijd om te ervaren wat je nu echt wilt zeggen. Wat wil je stem geven? Wat van wat je wil zeggen draagt bij aan het beantwoorden van de vraag die in het midden ligt? Het gaat in dialoog om deelnemen en 'deelgeven'. Met deelgeven wordt bedoeld dat iedere deelnemer aan het gesprek zich uitspreekt, eigen ervaringen inbrengt en de eigen mogelijke bijdrage aan het onderzoek serieus neemt.

5. Zijn met wat er is

Tijdens een dialoog gebeurt er van alles en gaat er ook van alles om in de deelnemers. In dialoog word je uitgenodigd om daarmee 'te zijn': om te aanvaarden en te respecteren wat er is en gebeurt.

6. Oordeel uitstellen

In dialoog nodigen we elkaar uit om ons oordeel op te schorten. Om de tijd tussen iets waarnemen en hoe je daarop reageert als het ware op te rekken. We vragen wel om nieuwe informatie tot je te nemen, er ook even op te kauwen en te onderzoeken hoe je je ertoe verhoudt. In dialoog mag alle inbreng er zijn. Hieraan ten grondslag ligt de aanname dat er altijd meerdere perspectieven zijn en dat er geen algemene waarheid is. Om uit het oordelen te blijven helpt het om jezelf de ruimte te geven om het niet te weten.

7. Vertragen en verstillen

De dialoog is een gespreksvorm waarvoor de tijd wordt genomen. Doordat er tijd wordt gemaakt ontstaat er ruimte; ruimte om te vertragen, om te verstillen en om samen te denken. Naast het nemen van tijd, is het durven toestaan van stilte een belangrijke vaardigheid. Je inhouden om een stilte op te vullen als je ongemak voelt en je inhouden meteen te reageren als er iets wordt gezegd.

Bron: www.leerwegdialoog.nl

PAKLIJST

Om te werken
aan een
kwaliteitscultuur
(en voor oneindige
reizen...)

Tot slot nog enkele aanwijzingen voor reizigers die ook een dergelijke trektocht overwegen. Je kan het lezen als een paklijst voor toekomstige reizigers. Wat zijn dan aandachtspunten? Wat kunnen wij vanuit de ervaring die we hebben opgedaan jou als reiziger meegeven?

- **Heb aandacht voor kleine momenten**

Terugblikkend noemen de deelnemers veelal kleine momenten die hen tot inzichten brachten en van grote waarde bleken te zijn voor het proces. Het is daarom belangrijk om tijd en ruimte te nemen voor het (kleine) moment.

- **Doen en maken!**

Niet alleen met elkaar in gesprek gaan maar vooral doen en maken! Blijf niet te lang in kringetjes ronddraaien wanneer je niet weet hoe verder te gaan. Alleen door te doen kun je nieuwe dingen ontdekken en kom je verder.

- **Ben nieuwsgierig**

Ga op zoek naar de ander en ben nieuwsgierig naar de student, naar de collega. Wie ben je? Wat houdt je bezig? Vanuit nieuwsgierigheid kun je de ander ontmoeten. Wees zelf het goede voorbeeld.

- **Ontmoetingen**

Creëer en faciliteer ontmoetingen. Gedurende dit project bleek dat ontmoeten de essentie is voor het werken aan een kwaliteitscultuur.

- **Ruimte**

Creëer en faciliteer ruimte (tijd en mentaal) om met elkaar aan de slag te gaan. Maak deze ruimte onderdeel van de jaaragenda. Docenten uren geven in hun jaartaak bleek niet voldoende om ruimte in de agenda vrij te kunnen maken.

- **Kracht**

Belang van de kracht om op te staan en te zoeken naar woorden voor hetgeen voor jou belangrijk is. Jezelf hierin serieus nemen en ervoor gaan staan. Een andere weg in durven slaan.

- **Reflecteren**

Neem de tijd om stil te staan en te reflecteren, te benoemen wat van waarde is en dat te vieren. De rugzak even uitpakken, het materiaal bekijken, ordenen en opnieuw inpakken om de trektocht te vervolgen.

- **Reis samen**

Heb aandacht voor jouw medereizigers en probeer elkaar tot goed gezelschap te zijn. Door je samen te richten op het reisdoel en samen onderweg te zijn kun je werken aan verbinding en kan er een 'wij' ontstaan. Help elkaar, ook als het moeilijk is.

- **Of ga het gesprek eens aan bij CIOS Arnhem om hun ervaringen te horen!**

[Reistip]

Reizen of trekken?

In 'Lerend Organiseren' wordt het trekken gebruikt als metafoor voor een lerende aanpak binnen organisaties om te werken aan een kwaliteitscultuur. Trekken gaat vooral om de tocht, het proces of de weg om de gewenste toekomst te realiseren. De rustmomenten zijn ook beslismomenten in functie van de omstandigheden: de reis zelf wordt ook het doel.

Reizen verloopt langs vooraf vastgestelde tussenstations en er worden uitstapjes gemaakt die door de reisleiding zijn uitgekozen. Bij trekken wordt de route sterk bepaald door de tips die de trekkers krijgen van medereizigers, het weer en hun eigen inzichten opgedaan tijdens de trektocht. Het verloop van de tocht ontstaat mede op basis van inzichten ontstaan tijdens het trekken zelf, al doende leert men. De opgedane ervaringen zijn op hun beurt weer de basis voor de volgende cyclus van doen, reflecteren enzovoort.

Afhankelijk van de specifieke omstandigheden wordt de route aangepast. Het stappenplan ontwikkelt zich tijdens de trektocht: stap voor stap. De trektocht kent een afwisseling van handelen en reflecteren en is gericht op het realiseren van een gewenste uitkomst.

Het pad ontstaat terwijl men op weg is.

Fragment uit: Lerend Organiseren
en Veranderen van André Wierdsma
en Joop Swieringa

COLOFON

Februari 2024

Student In Beeld: Op reis naar een kwaliteitscultuur vanuit de dialoog

Initiatiefnemers werkgroepen Student en Docent in Beeld: Margitte Hoogerheide en Sjoerd Bloemberg (CIOS Arnhem)

Auteurs

Sabine Zwikker, Aukje de Boer en Pieter Baay

Werkgroepleden Student in Beeld

CIOS Arnhem: Sjoerd Bloemberg, Margitte Hoogerheide, Jacco Kempenaar, Rita Krab, Bart Linders, Ivo Wijnhamer

Onderwijs124: Sabine Zwikker en Andrea Klaijssen

Werkgroepleden Docent in Beeld

CIOS Arnhem: Margitte Hoogerheide, Jacco Kempenaar, Nico Blok, Maarten Jaspers

Onderwijs124: Karin Messelink en Jenny Terpstra - Tromp

Grafisch ontwerp

Sanne Vos

Over Onderwijs124

In de open, multidisciplinaire netwerkorganisatie Onderwijs124 werken onderzoekers, adviseurs en kunstenaars samen aan betekenisvol en innovatief onderwijs in het mbo. De creatieve maakprocessen zorgen voor diepgang in het persoonlijk maken - samen maken - kennis maken - publiek maken.

www.onderwijs124.nl

